

מקור המחלוקות ודרכי הכרעתן למעשה

יגאל פרנק

כל הלומד תורה על כל ענפיה מגלה עד מהרה שהמחלוקות הנן חלק בלתי נפרד מהלימוד. לכל דעה ישנה דעה הפוכה הנן במישור הלכתי והן במישור אגדתי. האם מחלוקות היו מאז ומעולם? ואם לא באיזה שלב בתולדות ישראל החלו מחלוקות?

1. דעה ראשונה - מחלוקות התעצמו בימי בית שמאי ובית הלל

בתוספתא חגיגה פ"ב, ה"ט (וכן בשינויי נוסחאות בסנהדרין פ"ח,א') מובאת ברייתא וזו לשונה:

אמ' ר' יוסי כתחלה [בתחלה-דפוס ראשון] לא היתה מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד היה בלשכת הגזית ושאר בתי דינים של עשרים ושלושה היו בעיירות שבארץ ישראל. שני בתי דינים של שלושה ושלושה היו בירושלם אחד בהר הבית ואחד בחיל. נצרך אחד מהן הולך אצל בית דין שבעירו. אין בית דין בעירו הולך אצל בית דין הסמוך לעירו. אם שמעו אמרו להן ואם לאו הוא ומופלא שבהן באין לבית דין שבהר הבית. אם שמעו אמרו להן ואם לאו הוא ומופלא שבהן באין לבית דין שבחיל. אם שמעו אמרו להן ואם לאו אלו ואלו באין לבית דין שבלשכת הגזית. אע"פ שהו של שבעים ואחד אין פחות מעשרים ושלושה, נצרך אחד מהן לצאת רואה אם יש שם עשרים ושלושה יוצא ואם לאו אין יוצא עד שיהו שם עשרים ושלושה. היו יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ובשבתות ובימים טובים באין לבית המדרש שבהר הבית. נשאלה הלכה, אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין במנין. אם רבו המטמאין (או) [טימאן] רבו המטהרין טיהרו. משם הלכה יוצא ורווחת בישראל. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צרכן הרבו מחלוקות בישראל ונעשו שתי תורות!.

בראשיתה של התוספתא נאמר "כ[ב]תחלה לא הייתה מחלוקת בישראל" - יש כאן קביעה עקרונית שמתחילה לא הייתה מחלוקת כלל. לעומת זאת בסופה נאמר "הרבו מחלוקות בישראל" - כלומר שהיו מחלוקות לפני זמנם של תלמידי שמאי והלל אך הם "הרבו" את המחלוקות. אכן בתוספתא בחגיגה בהלכה

1 תוספתא מסכת חגיגה (ליברמן) פרק ב הלכה ט'

קודמת (הלכה ח') נאמר "מימיהן לא נחלקו אלא על הסמיכה" כלומר שמחלוקת בנושא מסוים הייתה קיימת לפני תלמידי שמאי והלל². יתר על כן ידוע לנו שכבר רבותיהם של תלמידי שמאי והלל, הלא הם שמאי והלל, נחלקו בשלוש מחלוקות משל עצמם³ וכן נקטו עמדה במחלוקת על הסמיכה⁴.

העולה מניתוח פשוט של התוספתא בחגיגה ומדברי הירושלמי⁵ הוא שהמחלוקות בישראל לא החלו עם תלמידי שמאי והלל (להלן ב"ש וב"ה) אשר לא שנו (למדו) כל צרכם ואפילו לא בין שמאי והלל עצמם (אשר אין הלכה כאחד מהם בשלוש מחלוקותיהם אלא כדעה שלישית)⁶. המחלוקת הראשונה הינה על סמיכה ובה נחלקו גם שמאי והלל מאוחר יותר. הלל ושמאי העמידו את מספר המחלוקות על ארבע בעוד שתלמידיהם "הרבו מחלוקות עד שנעשתה כשתי תורות", אך גם התלמידים שלא שנו כל צרכם לא "חידשו" את מושג המחלוקת כפי ששמאי והלל לא חידשו אותו, הם רק הרבו במחלוקת. לסיכום, הדעה הראשונה סוברת שהמחלוקת הראשונה קדמה להלל ושמאי, ומהם והלאה הלכה המחלוקת ונתרחבה.

2. דעה שנייה - מחלוקות הן עניין אינהרנטי

לעומת המקורות שהובאו לעיל, ישנו מקור המתאר את הלימוד בבית מדרש כרווי מחלוקות:

ואף הוא (רש"י שם ר' אלעזר בן עזריה - ראב"ע) פתח ודרש: קהלת י"ב "דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד". למה נמשלו דברי תורה... בעלי אספות - אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות ואסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם: היאך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר: כולם נתנו מרעה אחד - אל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב שמות כ' "וידבר אלהים את כל הדברים האלה". אף אתה עשה אונין כאפרכסת, וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים,

2 תוספתא מסכת חגיגה (ליברמן) פרק ב הלכה ח'

3 עדויות פרק א', משניות א'-ג'.

4 חגיגה פרק ב' משנה ב'.

5 ירושלמי חגיגה פרק ב' ריש הלכה ב' "בראשונה לא הייתה מחלוקת בישראל אלא על הסמיכה ועמדו שמאי והלל ועשו אותן ד' - שלוש המחלוקות שלהם וכן המחלוקת הקודמת להם אשר גם בה נקטו עמדות מנוגדות. וראה תוספות (חגיגה שם) ד"ה "יוסי בן יעזר" אשר תמה "ומה שאמר בירושלמי ועמדו שמאי והלל ועשו ד' לא מצינו בפ"ק דשבת (י"ד, ב') רק שלושה דברים שנחלקו בהם". אך ברור שתמיהתו של תוספות נעוצה בעובדה שלא גרס "ועשו אותן".

6 עדויות שם

את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין.⁷

נראה שדרשתו זו של ראב"ע אינה מנותקת מהמסגרת שבה היא נאמרה. מדובר בדרשה אשר נאמרה⁸ ב"שבת" של ראב"ע, כלומר, לאחר המחלוקת בין ר' יהושע ורבן גמליאל⁹ (ברכות כ"ז, ב - כ"ח, א'). לפיכך נראה לי שיש להבין שדרשה זו נאמרה למעשה כ"צד" במסגרת המחלוקת בין ר' יהושע ורבן גמליאל. כוונתי היא לעובדות הבאות:

א. רבן גמליאל כנשיא רצה דעה הלכתית אחת, קול הלכתי אחד ולכן לא הסכים **שתשמע** דעה אחרת, מכאן התנהגותו הקיצונית כנגד דעות שונות משלו. ראב"ע חולק ומחייב ריבוי דעות, ולכן דורש "הללו מטמאין, הללו מטהרין..." - כלומר, לדעתו מחלוקות הן דבר אינהרנטי (או אולי נוצרו בשלב מסוים, אך ללא ספק הן דבר לגיטימי לפחות במציאות הקיימת). התייחסותו של ר' יהושע לשני התנאים מוכיחה שהוא הסכים עם דעתו של ראב"ע. על רבן גמליאל אומר ר' יהושע "אוי לדור שאתה מנהיגו" (ברכות כ"ח א') בעוד שעל ראב"ע אומר ר' יהושע "אין דור יתום שראב"ע שרוי בתוכו" (חגיגה ג', ב').

ב. דרשתו של ראב"ע מתבססת על פסוק בקהלת ואינה בכדי לקוחה מספר זה. בין הדברים אשר נתבררו בעת כהונת ראב"ע ("בו ביום"), גם ההלכה שקהלת מטמאת את הידיים¹⁰ - דהיינו הקביעה שמגילת קהלת הינה מכלל כתבי הקודש. לשם ביסוס ההכרעה שמגילת קהלת הנה חלק מכתבי הקודש ואינה חכמתו של שלמה, דורש ראב"ע דרשה עקרונית (דעה עקרונית השונה מזו של רבן גמליאל, אשר את תפקידו הוא קיבל (ברכות שם) דווקא ממגילת קהלת ומציע שבקהלת, אשר זה עתה התקבלה כחלק מכתבי הקודש, כבר רמוזה העובדה שדעות שונות או היבטים שונים הנם חלק מהתורה שבע"פ.

ג. בפשטות נראה שדעתו של ראב"ע היא שהמחלוקות הינן אינהרנטיות וכוונת דרשתו היא להעמיד תלמידים על עובדה זו כך שלא תרפה את ידיהם לומר "היאך אני למד תורה מעכשיו"¹¹.

7 בבלי חגיגה ג', ב'

8 ראה את תחילת השתלשלות הדברים בחגיגה ג', א'.

9 מחלוקת הנראית כ"תוך ב"ה - ר' יהושע ור"ג שניהם מב"ה" אבל למעשה ר"ג מצטט ומזדהה מספר פעמים כב"ש (1) שבת י"ח, א' החמירו כב"ש, (2) ביצה פ"ב מ"ו "שלושה דברים ר"ג מחמיר כב"ש". (3) ר"ג יבם את צרת בתו כדברי ב"ש המתירים צרת ערווה (יבמות ט"ו, א' למרות שבגמרא ישנם מספר תירוצים).

10 ידיים פ"ג, מ"ה.

11 אך ראה רש"י בעירובין כ"א, ב' להלן.

יתר על כן בעיני חכמים המציאות של מחלוקות נתפסת כחלק מדברי תורה: "כשנכנסו חכמים לכרם ביבנה אמרו עתידה שעה שיהיה אדם מבקש דבר מדברי תורה ואינו מוצא, מדברי סופרים ואינו מוצא... אמרו נתחיל מהלל ושמאי: "שמאי אומר מקב לחלה..."¹². דהיינו כאשר חכמים מתחילים לסכם את כלל דברי התורה שבע"פ (על מנת שיהיו נגישים לכל אדם), הם מתחילים את הסיכום ממחלוקות שמאי והלל - מכאן שהמחלוקת הינה בבסיסה של התורה שבע"פ.

עד כאן סקרנו למעשה את שתי הדעות הרווחות והידועות בנוגע למקורה של המחלוקת. נעבור כעת לעיון באופן התהוותה של המחלוקת הראשונה - המחלוקת על הסמיכה. עיון זה ישפוך אור על סיבת היווצרותה, ויספק הסבר נוסף למקורן של המחלוקות ולפסיקה שההלכה היא כדעת בית הלל.

3. סיבת התהוותה של המחלוקת הראשונה.

המחלוקת הראשונה על הסמיכה מתוארת במשנה בחגיגה אבל הסיבה להיווצרותה אינה מתוארת שם כי אם במקום אחר בחז"ל השופך אור חדש על היווצרותה של המחלוקת הראשונה בישראל ומכך על התפשטותן של שאר המחלוקות.

"ואמר רב יהודה אמר שמואל כל אשכולות שעמדו להן לישראל מימות משה

עד שמת יוסף בן יועזר היו למדין תורה כמשה רבינו מכאן

ואילך לא היו למדין תורה כמשה רבינו והאמר

רב יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות

נשתכחו בימי אבלו של משה דאישתכח להו

אישתכח ודגמירן להו הו גמירי כמשה רבינו

("מה שנשכח נשכח אבל מה שלמדו למדו

כמשה רבינו"). והא תניא משמת משה אם רבו

מטמאין טמאו אם רבו טהורין טיהרו? ליבא

דאימעטי מיגמר הו גמירי להו כמשה רבינו

("[כוח] הלב התמעט אך למדו כמשה רבינו").

במתניתא תנא ("למדנו בברייתא") כל אשכולות

שעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר

איש צרידה לא היה בהם שום דופי מכאן ואילך היה

בהן שום דופי. והתניא מעשה בחסיד אחד... והביאו

12 תוספתא עדויות א', א' וכן בגמרא בשבת קל"ח, ב' בשינויי נוסחאות.

עז וקשרו לו בכרעי מיטתו... נכנסו חבריו לבקרו... ישבו ובדקו ולא מצאו בו עוון אלא של אותה העז בלבד ואף הוא בשעת מיתתו אמר יודע אני בעצמי שאין בי עוון אלא של אותה העז בלבד שעברתי על דברי חברי... וקי"ל כל היכא דאמר מעשה בחסיד אחד או ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר אילעאי. ורבנן בתר יוסף בן יועזר איש צרידה דרי דרי הוו (חכמים אלו, חבריו של ר' יהודה היו הרבה דורות לאחר יוסף בן יועזר). אמר רב יוסף דופי של סמיכה קתני והא יוסף בן יועזר גופיה מיפליג פליג בסמיכה כי איפליג בה בסוף שניה דבצר ליבא¹³.

העולה מדברי חז"ל אלו שהמחלוקת הראשונה אודות הסמיכה (המהווה את תחילת המחלוקות), נבעה מעניין טבעי – לב שנחלש אשר גרם לשכחה ולא נובעת מהעובדה "שלא שנו כל צרכם".

האם שכחה זו הנה גורם במחלוקות בכל דברי תורה שבע"פ? מעיון בדברי רש"י במקור נוסף עולה שאכן כך הדבר:

דרש רבא:

מאי דכתיב קהלת י"ב ויתר מהמה בני הזיהר עשות ספרים הרבה וגו'. בני הזיהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה. שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה, ודברי סופרים – כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה. שמא תאמר אם יש בהן ממש מפני מה לא נכתבו – אמר קרא עשות ספרים הרבה אין קץ. ולהג הרבה יגעת בשר¹⁴.

רש"י על אתר ד"ה "ויותר מהמה" –

"לעיל מיניה כתיב דברי חכמים כדרכונות אלו דברי תורה שנמסרו למושה על פה שנחלקו בהן חכמי ישראל לאחר שנתמעט הלב ושכחו כדכתיב בסיפיה דקרא נתנו מרועה אחד זה משה וכתוב בתריה ויותר מהמה בני הזהר ממה שניתן בסני בכתב שהוא עיקר בני הזהר באלו שבעל פה שגם הם עיקר אלא לכך לא נכתבו שאין קץ לעשות ספרים הרבה בכל אלו"¹⁵.

להבנת רש"י יש להביא במלואם את שני הפסוקים הנדרשים על ידי חז"ל והלקוחים מקהלת בפרק י"ב:

13 תמורה ט"ו, ב- ט"ז, א'.

14 בבלי עירובין כ"א, ב'.

15 מכאן כמובן עולה שהמחלוקות אינן אנהרנטיות אלא כתוצאה של חולשת הלב ושכחה.

פסוק י"א: "דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים נתנו מרועה אחד".

פסוק י"ב: "ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ ולהג הרבה יגיעת בשר".

מרש"י זה מסתבר שדברי תורה בע"פ שנמסרו ממש (רועה אחד) לחכמי ישראל, נחלקו בהם חכמי ישראל ("בעלי האסופות" – הללו והללו – חגיגה ג', ב') לאחר ש"נתמעט הלב" (גמרא בתמורה שהובאה לעיל). דברי תורה אלו על כל המחלוקות אשר פרצו מאז נתינתם לא נכתבו היות ו"עשות ספרים הרבה אין קץ" – כי הם מרובים¹⁶. מכאן ששכחת הלב היא המקור למחלוקת הראשונה – הסמיכה, אשר נחלקו בה גם שמאי והלל ואשר הוכרעה כדעת הלל דווקא על ידי אחד מתלמידי שמאי¹⁷. שמאי והלל העלו את מספר המחלוקות לארבע ובימי תלמידיהם נפרצה הדרך לחלוטין עד כדי כך שתלמידי בית שמאי חולקים גם על דעתו של שמאי עצמו¹⁸. עקב המחלוקות התרבתה תורה שבע"פ עד כדי "עשות ספרים הרבה אין קץ".

4. הכרעה בעת מחלוקת

מחלוקות ב"ש וב"ה יכולות לשמש כמודל לכלל המחלוקות¹⁹. ב"ש וב"ה נחלקו שלוש שנים בהלכה ולבסוף יצאה בת קול ופסקה שהלכה כב"ה²⁰. העובדה שחכמים הקשיבו לבת קול שפסקה הלכה כב"ה מהווה סתירה לכלל שהתווה ר' יהושע ב"תנורו של עכנאי" "אין משגיחין בבת קול"²¹.

בתיאור המקרה של תנורו של עכנאי מובאים דברי ר' אליעזר:

"...חזר ואמר להם אם הלכה כמותי מן השמיים יוכיחו, יצתה בת קול ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכל מקום. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר לא בשמיים היא. מאי לא בשמיים היא אמר רבי ירמיה שכבר נתנה תורה מהר סיני אין אנו משגיחין בבת קול שכבר כתבת בהר סיני בתורה אחרי רבים להטות".
(בבא מציעא נ"ט, ב)

16 נקודה נוספת העולה מרש"י זה הנו ההבדל בין תורה שבכתב ותורה שבע"פ. הניסיון להחיל את העיקרון של הרב מרדכי ברויאר בתורה שבכתב לתורה שבע"פ (פרק רביעי בספרו של הרב יובל שרלו "ההלכה בית הלל" – ספריית הגיונות אלון שבות תשס"ח) אינו נכון. ישנו הבדל עקרוני בין "דברי תורה שנמסרו למשה על פה שנחלקו בהן חכמי ישראל לאחר שנתמעט הלב ושכחו" לבין "ממה שניתן בסיו בכתב שהוא עיקר". בעוד שבתורה שבע"פ נחלקו, בתורה שבכתב לא מדובר במחלוקת

17 בבא בן בוטא (ביצה כ, א')

18 עדויות פ"א משניות ז' ח' י' י"א ערלה פ"ב משניות ד-ה.

19 עירובין ז, א'

20 עירובין י"ג, ב'

21 בבא מציעא נ"ט, ב'

הראשונים²² התלבטו מדוע בתנורו של עכנאי "אין משגיחין בבת קול" ואלו במחלוקת ב"ש וב"ה "יצתה בת קול" ואמרה הלכה כב"ה ומקשיבים לה (כאמור ביבמות י"ד, א לדוגמא). בהמשך הגמרא בתמורה אשר הובאה לעיל מתואר לימוד התורה מיד לאחר מות משה ואופן החזרת שלושת אלפי ההלכות שנשתכחו עקב מותו. עיון ודיוק בדברי הגמרא יכול להבהיר מדוע הסתמכו על בת הקול אשר פסקה הלכה כב"ה בעוד ש"בתנורו של עכנאי" דברי רבי יהושע "אין משגיחין בבת קול" התקבלו ולא נפסקה הלכה כר' אליעזר.

תמורה ט"ז, א'

גופא אמר רב יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה אמרו לו ליהושע שאל א"ל (דברים ל) לא בשמים היא אמרו לו לשמואל שאל אמר להם אלה המצוות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה אמר ר' יצחק נפחא אף חטאת שמתו בעליה נשתכחה בימי אבלו של משה אמרו לפנחס שאל אמר ליה לא בשמים היא א"ל לאלעזר שאל אמר להם אלה המצוות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה²³.

יהושע בן נון מחדש את מה שמיוחס דורות הרבה אחר כך לר' יהושע²⁴ "לא בשמים היא". כאשר משה מסתפק בהלכה הוא שואל ומחכה לקבלת תשובת שמים. "ויניחוהו במשמר לפרוש להם על פי ה'²⁵". או "עמדו ואשמעה מה יצווה ה' לכם"²⁶. אך לאחר מותו מבין ומחדש יהושע בן נון ממשיכו כי "לא בשמים היא". לאחר מות משה מסורה התורה לפירוש חכמים ואינה מסורה לשמים. בתקופה זו השמים אינם מתערבים: לא נותנים תורה חדשה משמים וכן לא מכריעים ספקות משמים.

לדעתי ניתן לדייק בדברי גמרא זו שאי הכרעת הספק (או הנשכח, כדברי הגמרא שם בתמורה) הוא כאשר ישנו ספק, או אי ידיעה **ומעוניינים שהשמים יודיעו/יכריעו**. אם הבנה זו נכונה, אזי מהגמרא בתמורה עולה הסבר לסתירה לכאורה בין בת הקול בתנורו של עכנאי לבת הקול אשר פסקה הלכה כב"ה במחלוקות ב"ש וב"ה. העולה מהסוגיא בתמורה הוא שאין משגיחין בבת קול כאשר שואלים אותה ודורשים שתבוא ותכריע

22 תוספות בכל מקום בש"ס אשר שם מזכרת בת הקול של ב"ש וב"ה ראה לדוגמא יבמות י"ד, א' ובבא מציעא נ"ט, ב' המפרש כפי שמוסבר מעלה. ריטב"א בעירובין שם.

23 תמורה ט"ז, א'

24 בבלי בבא מציעא נ"ט, ב'.

25 ויקרא כ"ד, י"ב

26 במדבר ט', ח' וכן בבנות צלפחד

בספק שמתעורר לחכמים. מאז מות משה אין לבקש הכרעה משמיים משום שהכרעה כזו לא נחשבת כראיה. אך במחלוקות ב"ש וב"ה, הרי ב"ה היו המרובים ומתקיים "אחרי רבים להטות". הספק במחלוקתם היה האם למרות שב"ה רבים, ב"ש מחדי טפי (חריפים יותר) ואולי הלכה כמותם? יצתה בת קול מעצמה ואמרה עדיין "אחרי רבים להטות", כלומר, עדיין הלכה כב"ה. בת הקול לא הכריעה בדעה, היא הפנתה לתורה עצמה. הדברים אף מפורשים בתוספתא שהובאה לעיל:

"אם שמעו אמרו להם... אם שמעו אמרו להם... אם שמעו אמרו להם..." ורק כאשר מוגיעים "לבית דין שבלשכת הגזית...נשאלה הלכה אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין במנין אם רבו המטמאין (או) [טימאן] רבו המטהרין, טיהרו משם הלכה יוצא ורווחת בישראל.

דהיינו ההכרעה במקרה של ספק, של אי ידיעה, של מחלוקת ("אם לא שמעו") היא "עומדין במניין". ממשיכה התוספתא:

"משרבו תלמידי שמי והלל שלא שימשו כל צרכן הרבו מחלוקות בישראל ונעשו שתי תורות"

כאשר רבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכם, לא ידעו אפילו ש"עומדין למניין" וחשבו שיש להשתמש בכוח השכל²⁷. הספק היה האם עדיין "עומדין למניין" הוא הגורם הקובע. יצתה בת הקול ואמרה "הלכה כב"ה כי זו הדרך - "אחרי רבים להטות". דברים מעין אלו (בהסבר דעתם של ב"ש שיש לפסוק הלכה כמותם) נאמרו בשו"ת חוות יאיר סימן קצב ד"ה "אמרתי אחכמה"

"וא"ת א"כ איך נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים הלכה כמותינו וכו' הא ב"ה רובא... י"ל משום שסבורים היו מפני דמחדדי טפי הם רוב בנין והכי ארז"ל למ"ד אחד שיע"כ עשו ב"ש כדבריהם במס' יבמות פ"ק".

27 ראה תוספות בבא מציעא נ"ט, ב'

ומוסיף החוות יאיר בהמשך תשובתו:

"לולי זה הייתי אומר דס"ל לב"ש אחר דלא נחלקו בישיבה אחת אין כאן מצוה אחרי רבים להטות שצריך שיהיו בועד אחד [וראיה מש"ע ח"מ ס"ס י"ג ועי' משפטי שמואל סי' י"ג] ולכן הוצרכו לב"ק (בת קול) שהלכה כב"ה."

יתכן אף לומר שהמשך הגמרא בתמורה מספקת תימוכין לדעה ב"ש שהפתרון להשבת הידע אשר נשכח הוא בפלפול - "...נשכחו בימי אבלו של משה, אמר רבי אבהו אעפ"כ החזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפולו". אולי משום כך חשבו ב"ש שהפתרון לשכחה אשר התעצמה בימיהם היא החזרת ההלכות בפלפולן והם הרי "מחדדי טפיי" מב"ה ולפיכך הלכה אמורה להיות כמותם. על כך יצאה בת קול ואמרה "הלכה כב"ה".

סיכום

הגמרא בתמורה על שני חלקיה מהווה מקור נוסף להתהוותן של מחלוקות ומלמדת אותנו:

על מקורה של המחלוקת הראשונה - שכחת הלב, אשר לפי הסבר רש"י לדברי הגמרא בעירובין גרמה לכך שדברי חכמים יהיו "ספרים הרבה אין קץ". למדנו מיהושע בן נון שבת קול היוצאת עקב בקשה מלמטה ("שאל") אין משגיחין בה. דבר זה מודגש שוב בתיאור המחלוקת בתנורו של עכנאי על בת הקול אשר יצאה עקב הבקשה המפורשת של ר' אליעזר "מן השמיים יוכיחו". אין מתחשבים בבת קול כזו ובת קול כזו אינה מלמדת מאומה. אבל, בת קול היוצאת לבד ללא בקשה מלמטה והמעמידה את דרך ההכרעה על פי האמור בתורה עצמה "אחרי רבים להטות" מתחשבים בה²⁸.

יגאל פרנקל למד שש שנים בישיבת הכותל. בעל דוקטוראט בכימיה מאוניברסיטת תל-אביב. עובד כעורך פטנטים במשרד ריינהולד כהן ושותפיו.

28 למעט רבי יהושע אשר גם בה אין הוא מתחשב - ראה גמרא יבמות י"ד, א' ובשאר מקומות (אם כי הוא סובר שהלכה כב"ה כי הם מרובים - תוספות ישנים נידה ז, ב').